

תרצה יהודה – מפקחת הוראת עברית

הרב יעקב אלבירט – מפקח כולל

מגילת רות שנת ה'תשע"ט עלון 34

"וַיִּקְרָאוּ בַּסֵּפֶר וַיְבִינּוּ בַּמִּקְרָא" (נחמיה ח', ח')

הגייה נכונה והסבר לתורה ולמפרשיה

הפועל במגילה

ציווי נקבה רבות

הסיומת **נה** בצורת ציווי לנקבה רבות.

ציווי – וַתֹּאמֶר זְעַמְלִי לְשִׁמְעִי כַּלְתִּיהָ לְכַנָּה שִׁבְנָה אִשָּׁה לְבֵית אִמּוֹה (א, ח)
וּמִצְאָן מְנוּזָזָה (א, ט)

עתיד נקבה רבות

סיומת **נה** בצורת העתיד לנקבה רבות.

ת' תחילית בגוף שני יחידה ורבות (אותיות אית"ן)

לְמוֹה תִּלְכְּנָה עִמִּי (א, יא)

הִלְהֵן תִּשְׁבְּרָנָה (א, יג)

לְמוֹה תִּקְרָאנָה לִי זְעַמִּי (א, כא)

וַתֹּאמְרָנָה הִזְאֵת זְעַמִּי (א, יט)

וַתִּשְׁנָה (במילה זו נפלה א' של השורש) קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה עוֹד (א, יד)

א' תחילית בגוף ראשון יחיד בלשון עתיד

אֶל-אִשֶּׁר תִּלְכִּי אֵלַי וּבְאִשֶּׁר תִּלְיִנִי אֶלַי (א, טז)

בְּאֵשׁ תְּבוֹתֵי אֲמוֹת וְשֵׁם אֶקְבֵּר (א, יז)
וְאֶלְקָטָה בְּשִׁבְלִים אֲזוֹר אֲשֶׁר אֲמַצָּא-וְזָן בְּעֵינָיו (ב, ב)
וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֲנָאֵל (ד, ד)

הגנייה שגויה: אני ילד, אני ימצא וכי

גזרת נל"א וגזרת נל"י

וְצִמָּת וְהִלַּכְתָּ אֶל-הַכִּלִּים (ב, ט)

צריך היה לכתוב "וצמאת" כיוון שהשורש הוא צמ"א.

אבן עזרא: וצמית – בא בבעלי הה"א בסוף.

וכן כתב רד"ק בספר השרשים: ובא על דרך בעלי הה"א.

כלומר, א"ע ורד"ק מציינים שנטיית שורש זה כגזרת נחי ל"ה.

ישנם מדרשים שונים המסבירים זאת.

"מעם לועז" – האות י' נוספה כרמז לעשרה רשעים שהיו אמורים לצאת מרות.

השורש גא"ל

אם-יִגְאָלְךָ טוֹב יִגְאָל וְאם-לֹא יִזְפֹּץ לְגִאֲלֶךָ וְגִאֲלִתִּיךָ אֲנֹכִי (ג, יג)

אם-תִּגְאָל גִּאֲל וְאם-לֹא תִגְאָל תִּגְאָלְךָ לִי וְאֲדַעַה כִּי אֵין זִוְלָתְךָ לְגִאֲוֹל וְאֲנֹכִי
אֲזַרְיֶיךָ וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֲנָאֵל (ד, ד)

גִּאֲלֶךָ אֶתָּה (ד, ו)

שמות מהשורש גא"ל: אֶת-גִּאֲלֹתִי (ד, ו)

הִגְאֹלָה (ד, ז)

גזרת הבינוני בתפקיד שם עצם: מִגְאֲלָנוּ הוּא (ב, כ)

כִּי גִאֲל אֶתָּה (ג, ט)

השורש לק"ט בבניינים שונים:

בנין פיעל - דגש חזק בעה"פ:

אֶלְקָטָה, לְלָקַט, תִּלְקָט, וְלָקְטָה, לָקְטָה, לִקְטָתָה

בנין פֻּעַל מציין פעולה מתמשכת.

למשל: רוֹקֵד (פֻּעַל) - מֵרַקֵּד (פֻּעַל); קוֹפֵץ (פֻּעַל) - מִקְפֵץ (פֻּעַל).

שם פועל בבנין פעל-קל: לִלְקָט.

כשבוטז מבקש מרות שלא תלך ללקוט בשדות אחרים, הוא משתמש בפועל בבנין קל כדי להדגיש שלא תלקוט שם אפילו שיבולים בודדות. ואילו השימוש בבנין פיעל מתייחס ללקיטה מרובה.

בניין פיעל הוא אחד מהבניינים הכבדים שבאים להדגיש את הפעולה. במילים בבנין פיעל יש דגש חזק בעה"פ קי ואילו בבנין קל אין דגש.

מילים במגילה

וְגַם לֹא תַעֲבֹרֵי מִזֶּה (ב, ח)

וכו: וְכָל-הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפּוֹטוּ הֵם (שמות יח, כו).

אבן עזרא מסביר: "בשורוק תחת חולם, כמו ישפוטו הם, והיא מלה זרה, בעבור היותה מלרע..."

רשב"ם (שמות יח, כו): ישפוטו הם - כמו: לא תעבורי מזה (רות ב, ח). בכמה מקומות או במקום או.

רש"י הירש (שמות יח, כו): ישפוטו הוא צורה יוצאת דופן, במקום "ישפוטו". דומה לו: "לא תעבורי מזה" (רות ב, ח), במקום "לא תעברי".

אפשר לומר ש"ישפוטו" הוא צורה מורכבת, צירוף של "ישפוט" (לשון יחיד) ו"ישפוטו" (לשון רבים), המציינת שאף פסקי הדין שהם פסקו ("ישפוטו") היו למעשה פסקי הדין של משה ("ישפוטו"); הם הגיעו לפסקי דין אלה לפי רוחו, ובהתאם לעקרונות ולכללים שקבלו ממנו.

ממשיך רש"י הירש וכותב: בדומה לכך, יתכן ש"תעבורי" בספר רות הוא צירוף של "תעבור" (לשון זכר) ו"תעברי" (לשון נקבה). הכתוב מניח לביטוי לנוע ולנווד בין זכר לנקבה, כדי לבטל כל חשד של מחשבת חטא בהסדר שעשה לה בוטז.

וַיֹּאמֶר לָהּ בְּעֵז... (ב, יד)

לָהּ – ללא מפיק ה'

מנחת שי: ויאמר לה בעז. ה"א הכנוי נחה והייתה ראויה להיות במפיק והוא חד מן תלת לה דלא מפקין על פי המסורת...

(במדבר לב, מב) וַנְּבֹזֵז הַלֶּכֶד וַיִּלְכְּדוּ אֶת־קִנְיָת וְאֶת־בְּנֵי־הָאֵל וַיִּקְרָא לָהּ גִבּוֹז בְּשֵׁמוֹ

רש"י: ויקרא לה נבת. "לה" אינו מפיק ה"א, וְקִנְיָתִי צִיסוּדוֹ שָׁל ר' מִסָּה הַדְרָשָׁן לְפִי שָׁלֹא נִתְקַיֵּם לָהּ עָס זֶה לְפִיכָּד הוּא קָפָה, שְׁמִשְׁמָעוֹת מְדַרְשׁוֹ כְּמוֹ לֹא; וְתִמְהַנֵּי מֵהַ יִדְרָשׁ צְפָתֵי תְצוֹת הַדּוֹמוֹת לָהּ "וַיֹּאמֶר לָהּ בְּעֵז" (רות ז'), "לְבָנֹת לָהּ צִיַּת" (זכריה ה').

כלומר, רש"י משאיר בתמיהה את העדר המפיק.

אך הרמב"ן שם מתפלא על רש"י – והרי הרב אוצר בלום לתורה להלכות ולהגדות, ואשתמיטתיה זו שאמרו במדרש רות (רבה ה ה): ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך (רות ב יג), אמר לה: חס ושלום! אין את מן האמהות אלא מן האימהות וכו'.

כלומר הרמב"ן מיישב על פי המדרש שהעדר המפיק בא לרמוז שבעז נתכוון לומר לה ילאי, "אין את מן האמהות (אמה = שפחה) אלא מן האימהות".

וְטַבְלַת פִּתֵּי בַזְזָמִיץ (ב, יד)

פִּתֵּי – מהשורש פת"ת.

שתי האותיות תי התלכדו ולכן יש דגש חזק – מכפל באות תי.

"וַיִּצְבֹּט לָהּ קְלִי וַתֹּאכַל וַתִּשְׂבַּע וַתִּתֵּר" (ב, יד)

וַיִּצְבֹּט –

רש"י: וַיִּצְבֹּט לָהּ קְלִי. וַיֹּשֶׁט לָהּ. וַאֲיֵן לוֹ דְמִיּוֹן צְמִיקָה אֶלְכָּא בְּלִשׁוֹן מִשְׁנָה: אַחֲוִיִּים וְתוֹדָה וְצִיַּת הַכְּבִיטָה.

אבן עזרא: ויצבט לה קלי – אין לו חבר, ופירושו כמו נתינה.

רד"ק בספר השרשים ערך צבט: ויצבט לה קלי – ענינו לפי מקומו ענין נתינה והושטה.

מילה יחידאית במקרא מהשורש צב"ט, שפירושה: הושיט לרות.

וְגַם שֶׁל-תְּשֻׁלוֹ לָהּ מִן-הַצְּבָתִים (ב, טז)

שֶׁל-תְּשֻׁלוֹ

רש"י מפרש שני פרושים:

פרוש א': וְגַם שֶׁל תְּשֻׁלוֹ. שְׂכוּחַ תְּשֻׁלוֹ, עָשׂוּ עֲלֵמִיכָם פְּחָלוֹ חָפְסֵם שׁוֹכְחִים. תְּרִגּוּם שֶׁל שְׂגָגָה שְׁלוּחָא, וְכֵן "עַל הַשֵּׁל". כְּלוּמַר, לְפִי דְבַרֵי רִש"י הַפּוֹעֵל הוּא מֵהַשׁוֹרֵשׁ שֶׁל"ל. שְׁתֵּי אוֹתוֹת הַשׁוֹרֵשׁ לִי הַתְּלַכְדוֹ וְלִכֵּן יֵשׁ דָּגֶשׁ חֶזֶק – מִכְּפֶל.

פרוש ב': דְּצַר לְחַכֵּי, לְשׁוֹן "פִּי יִשָּׁל זֵיתָד".

וְשֵׁם (דְּבָרִים כח, מ) מִסְבִּיר רִש"י – יִשָּׁל. יִשָּׁיר פְּרוֹתָיו, לְשׁוֹן וְנָשַׁל הַצְּבָזָל. (דְּבָרִים י"ט). כְּלוּמַר, לְפִי פְרוּשׁ ב' בְּרִש"י זֶהוּ פּוֹעֵל מֵהַשׁוֹרֵשׁ נִש"ל.

הַצְּבָתִים

רש"י: לְצָתִים. עֲמָרִים קִטְנִים. וְיֵשׁ לְגִמְתוֹ צְלָשׁוֹן מְסָנָה, מְלָחוֹן לְצָתִים אוֹ כְּרִיכוֹת.

רד"ק בְּסִפְרֵי הַשְּׂרָשִׁים בְּעֵרֹךְ צִבְתָּ: שֶׁל-תְּשֻׁלוֹ לָהּ מִן-הַצְּבָתִים (ב, טז) – מִן הָאֲגוּדוֹת. וְתִרְגּוּם מִלְּקַחִיהָ – צִבְתָּהָ. וְכֵן בְּדַבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (אֲבוֹת פֶּרֶק ה' מִשְׁנָה ו')

אִף הַצִּבְתָּ, לְפִי שֶׁהַמְּלַקְחִים לּוֹקְחִים הַדָּבָר וְאוֹגְדִין אוֹתוֹ נִקְרָאוּ כֵן.

פִּירוּשׁ הַמִּילָה: אֱלוֹמוֹת, עוֹמְרִים קִטְנִים.

וַיִּזְרַד הָאִישׁ וַיִּכְפֹּת (ג, ח)

וַיִּכְפֹּת

שׁוֹרֵשׁ לִפְיֵת מִבְּנִין נִפְעַל. הַדָּגֶשׁ בְּאוֹת לִי הוּא תְּשֻׁלוֹם לְאוֹת נִי שֶׁל הַנִּפְעַל שְׁנוּפֶלֶת בְּצוּרַת הָעֵתִיד.

פִּירוּשׁ הַמִּילָה: שְׁנֵהֶפֶךְ מִצַּד אֶל צַד (א"ע).

"וַתִּשָּׂק עֵרְפָה לְזַמּוֹתָהּ" (א, יד)

זַמּוֹתָהּ

קָמוֹת, כְּמוֹ אַחוֹת. וּבְרַבִּים: קָמוֹת כְּמוֹ אֲחִיוֹת.

החלפת אותיות

החלפה בין האות ה"א ואל"ף

קִרְאֵן לִי מֵרָא (א, כ):

אבן עזרא: אע"פ שהוא כתוב באל"ף בא כדרך בעלי הה"א הנעלם בסוף אל"ף. מרא תחת ה"א.

רבנו בחיי (במדבר יא, יט): כי כל תיבה שצריכה להכתב בה"א ונכתבה באל"ף הכוונה להפליג הדבר. וכמוהו (רות א, כ) קראן לי מרא, שהיה משפטו בה"א, ובאורו לא תקראו לי מרה כשאר כל אשה מרה אבל קראן לי מרא להפליג המרירות, וזהו כי המר שדי לי מאד...

צריך היה לכתוב "מרה" באות ה' ולא באות א'. האי באה להדגיש את משמעות המילה. וכן במילה "לזרא".

ה"א השאלה

ה"א השאלה מנוקדת בדרך כלל בחטף פתח:

הִלְהֵן | תְּשִׁיבֶנָּה (א, יג)

הִזְאת נְעָמִי (א, יט)

לפני אות גרונית, תנוקד ה"א השאלה בפתח: הִעוֹד - לִי בָנִים בְּמַעֲי (א, יא)

טעמים

הטעם נמצא בהברה הראשונה: וּבְעֹז, בְּעֹז, בְּעֹז. הטעם במילה 'בעזי' הוא בהברה הראשונה, כי היא מילה מלעילית, כמו: אֶרֶח, אֶהָד, רִבְע, קֶרַח.

שימוש בטעמים להבחנה בין עבר להווה

נְעִירָה מוֹאבִּיָּה הִיא הַשְׂבָּה עִם-נְעָמִי (ב, ו)

רש"י: הַשְׂבָּה עִם נְעָמִי. הַטַּעַם לְמַעַל פַּתַּח הַשְּׂוֹן, לְפִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן עֶבֶר וְאִינֶה לְשׁוֹן פּוּעֵלָת.

כאן אנו רואים תופעה ייחודית: צירוף של ה"א הזיקה לפועל בעבר, בעוד שבדרך כלל ה"א הזיקה באה לפני פועל בהווה.

פירוש הפסוק: נערה מואביה ששבה עם נעמי.

ניבים וביטויים ממגילת רות

"סוּרָה שְׁבָה-פֶּה פְּלֹנִי אֶלְמוֹנִי" (ד, א)

פלונני אלמוני – הצירוף "פלונני אלמוני" – משמש להתייחסות לאדם שזהותו איננה ידועה או שהיא ידועה אך נשמרת בסוד. כמו כן, משמש המונח כאשר השם איננו רלוונטי וכשיש רצון להכליל.

יִשְׁלַם ה' פְּעֻלָּךְ וְתֵהִי מִשְׁפָּרְתְּךָ שְׁלָמָה בְּיַעַם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר-בָּאת לְזוֹסוֹת תְּזוֹת־כַּנְפִּי (ב, יב)

לחסות תחת כנפיו – נכרי שמתגייר צריך הגנה, שהרי הוא עוזב את ביתו ואת משפחתו ומצטרף לעם ישראל. אין לו מי שיגן עליו וישמור עליו, הוא נכנס למקום זר. יתר על כן, פעמים רבות הגיור היה כרוך בסכנת נפשות. לכן, הקב"ה מבטיח לגר שהוא יהיה תחת כנפיו. כלומר, הקב"ה יהיה השומר שלו.

מה יקר חסדך א-להים ובני אדם בצל כנפיד יחסיון (תהילים לו, ח) ; חנני א-להים חנני כי בך חסיה נפשי ובצל-כנפיד אחסה עד יעבר הוות (תהילים נז, ב) ; אגורה באהלך עולמים אחסה בסתר כנפיד סלה (תהילים צא, ד) ; כן אנו אומרים בברכת השכיבנו: ובצל כנפיד תסתירנו, וגם בתחנון אומרים: ובצל כנפיד נחסה ונתלונן.

חסה תחת כנפיו – חי במחיצת אחר המפרנס אותו שנתן לו חסות או תמיכה (כמו גוזלים המתכרבלים מתחת לכנפי אימם).

וְתֵאמֶר שְׁבִי בְּתִי עַד אֲשֶׁר תִּדְעִין אִיךָ יְפוֹל דְּבָר
כִּי לֹא יִשְׁקֹט הָאִישׁ כִּי אִם כָּלָה הַדְּבָר הַיּוֹם" (ג, יח)
איך יפול דבר – כיצד העניינים יתפתחו, מה תהא ההכרעה.

כִּי יוֹדַעַת כָּל שְׁעַר עַמּוּי, כִּי אִשֶׁת זָוִיל אַתְּ (ג, יא)
אשת חיל – כינוי הערכה לאשה רבת פעלים.